

Azərbaycan oxucusunun dahi alman yazıçısı Herman Hessenin nəsrini ilə tanışlığı haradansa 25 il öncəyə - XX əsrin son onilliklərinə, daha dəqiq desək, 1990-cı ilə gedib çıxır. Lakin sovet ədəbiyyatının pərdəli nəsrinə alışmış, oxucularımız üçün Hesse reallığı, Hesse utopiyası o zaman nədə bir qədər qaranlıq və anlaşılmaz idi. Eyni zamanda həmin illərdə "perestroyka" dalğasının bir qasırğa kimi ağma-bozuna baxmadan qabağma qatıb apardığı keçmiş sovet respublikalarında milli münaqişələr zəminində yaranan milli-özünüdərk hərəkətləri ədəbiyyata olan marağı yavaş-yavaş arxa plana keçirirdi.

Məhz həmin illərdə Herman Hessenin "Yalquzaq" və "Knulp" romanları tanınmış alim-tərcüməçilərimiz Vilayət Hacıyev və rəhmətlik Çarkəz Qurbanlının əməyi sayəsində 1990-cı ildə bir kitab halında çapdan çıxmışdı. Etiraf edirəm ki, birinci kurs tələbəsi olaraq sevimli müəllimlərimin tərcümələrini maraqla oxusam da, o qədər

**Nilufər BƏHLULQIZI
(Məmmədzadə)**

Azərbaycan Dillər Universiteti

yən mənada geniş oxucu kütləsinə həsablənməmişdi. Bununla belə, "Yalquzaq" romanının qazandığı uğur, xüsusilə də onun gənclər tərəfindən sevsə oxunulması, bu əsər və onun tər-

Hesse Azərbaycan dilində

də məni cəlb etməmişdi (xüsusilə "Yalquzaq"). Hətta bu əsər mənə çox dolaşq fikirli, mücərrəd roman təsiri bağışlamışdı. Görkəmli ədəbiyyatşünas və tənqidçi Qorxmaz Quliyevin məhz elə "Yalquzaq" əsərini nəzərdə tutaraq söylədiyi bir fikir həqiqətən necə də realdır: "Elə əsərlər vardır ki ("Yalquzaq" da bu qəbildəndir), onun dərk edilməsi üçün zaman lazımdır." İllər sonra yenidən bu əsərə müraciət etdikdə, yanıldığımı anladım. Əsərin fəlsəfəsi, incə psixologizmi sanki hər bir oxucuya şəxsən ünvanlanmışdı. Hesse nəsrinin sehri və sirri də məhz bunda idi. Çünki onun əsərlərində «hər kəs özündən bir parça görür». Yəqin ki, sonralar da elə bu təəssürat altında Herman Hessenin yaradıcılığını tədqiq etməyə başladım. Bu zaman artıq Hesse Azərbaycan oxucularına yaxşı tanış idi. Çünki cəmiyyətdə yeni sözə, fərqli düşüncə tərzinə, problemlərə fərqli yanaşmaya böyük ehtiyac vardı. Onun yaradıcılığını tədqiq edərkən belə bir sual həmişə məni düşündürüb ki, bu qədər dərin fəlsəfi düşüncəli əsərlərin müəllifi olan H.Hesse nəyə görə uzun müddət sovet və ondan daha artıq Azərbaycan oxucularına naməlum qalmışdır. Hətta ədəbi cərəyanları tədqiq və təhlil edilərkən belə bu böyük yazıçının adı demək olar ki, çəkilirdi, halbuki o, Thomas Mann və Stefan Svayq, Henrix Böll zirvəsində bir sənətkar olmuşdur. Bu naməlumluğa yalnız bir səbəb göstərmək olar: Hesse 70- ci illərə qədər sovet ədəbiyyatı üçün qəbuləilməz hesab edilmişdir. Çünki onun yaradıcılığının ana xəttini təşkil edən tənhalıq, özünüdərk və intihar meyilləri gələcəyə doğru inamla addımlayan, «nikbin ruhla» tərbiyə edilən sovet insanı üçün nümunə ola bilməzdi. Dünya ədəbiyyatı nümunələri ilə ilk olaraq rus dilindən edilən tərcümələrlə tanış olan Azərbaycan oxucusu təbii ki, Herman Hessenini tanımayacaqdı, ədəbiyyatşünaslar isə onun barəsində susacaqdılar. Oxucudan geniş intellekt və dünyagörüşü tələb edən Hesse nəsrini müəy-

cüməsi barədə sosial şəbəkələrdə verilən şərhlər H.Hessenin artıq Azərbaycanda da maraqla oxunan yazıçılarından olması anlamına gəlir.

Herman Hessenin Azərbaycan ədəbiyyat məkanına daxil olmasını iki mərhələyə bölmək olar: birinci mərhələ yuxarıda deyildiyi kimi, 1988-ci ildən başlayır. Bundan sonra uzun müddət bəlli məsələlər üzündən nəinki tərcümə sahəsində, həmçinin ümumilikdə ədəbi sahədə durğunluq yaşanmış, yalnız XXI əsrin ilk illərindən başlayaraq Hesse yaradıcılığına maraq yenidən oyanmışdır. Artıq bu dövrü ikinci mərhələ hesab etmək olar.

Burada əsas bir məqama diqqət çəkmək istəyirəm. Bu, tərcüməçi məharəti, tərcüməçi ustalığıdır. Çünki uğurlu tərcümə öz-özünüdərk tərcümə edilən dildə uğurlu bir əsərdir. Uğursuz tərcümə isə ən möhtəşəm orijinalı belə heçə endirə bilər. Haçansa məşhur gürcü şairi S. Çikovanidən oxuduğum bir sitat yadıma düşür. Şair öz şerinin rus dilində tərcüməsini oxuduqda tərcüməçilərə xitabən belə söyləmişdi: "Xahiş edirəm ki, məni heç tərcümə etməyiniz." Bu baxımdan Herman Hessenini bəxti gətirmiş yazıçılardan hesab etmək olar. Çünki Vilayət Hacıyev və Çarkəz Qurbanlının düzgün söz seçimi və ifadə baxımı sayəsində hər iki roman ("Yalquzaq", "Knulp") öz orijinalı qədər oxunaqlı, təsirli və gözəl alınmışdır. Lakin çox təəssüf ki, amansız ölüm Ç.Qurbanlıya H.Hessenin sonuncu əsəri olan məşhur "Muncuq oyunu" romanının tərcüməsini başa çatdırmağa aman vermədi.

Özünəməxsus fəlsəfi traktat olan bu roman öz müəllifinə 1946-cı ildə Nobel mükafatını qazandırmışdı. Hesse əsərlərinin ana xətti insanın özünüdərkinə, mənəvi kamilliyinə yönəlmişdir. Ümumilikdə cəmiyyətin psixoloji böhran keçirdiyi və mənəvi tənəzzül yaşadığı bir dövrdə bu əsərlərin Azərbaycan dilində oxucuya təqdim edilməsi çox təqdirəlayiqdir.